

Механізм та структура системи центрального управління вищими навчальними закладами України у ХІХ – на початку ХХ століття

О.Л. Кірдан

Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини,

м. Умань, Україна

Державна освітня політика завжди визначала і визначатиме вектор розвитку вищої освіти в Україні. Відзначимо, що система управління вищою освітою є необхідною умовою функціонування українського суспільства. Зміна цієї системи як найважливішої сфери суспільної практики у кожному конкретному історичному випадку детермінується реальними потребами і можливостями суспільства, особливостями його соціальної організації, цілями і завданнями.

На формування цілісної системи центрального управління вищими навчальними закладами справляли значний вплив політичні події, соціально-економічні та культурні передумови. Так, на початку ХІХ століття значна частина сучасної України перебувала у складі Російської імперії. У цьому зв'язку є актуальним та логічним проаналізувати механізм центрального управління вищими навчальними закладами на території тогочасної підросійської України.

Діяльність центрального органу управління освітою в Російській імперії було започатковано 8 вересня 1802 р. відповідно до Маніфесту про заснування міністерств, згідно якого проголошувалось створення Міністерства народної освіти. Його функції визначались «Попередніми правилами народної освіти» затвердженими 24 січня 1803 р. Олександром І, маніфестом від 25 липня 1810 р. «Про розподіл державних справ на особливі управління», а також указом від 17 серпня 1810 р. Відповідно до останнього, вводилась чітка ієрархія навчальних закладів, у якій університети складали найвищу ланку народної освіти, були центрами учбових округів на чолі з попечителями, котрі, у свою чергу, виступали як посередники між обраним ректором та міністерством.

Механізм центрального управління реалізовувався через основні функції Міністерства народної освіти, які, відповідно до вищеперерахованих нормативних документів, полягали у здійсненні керівництва вищими навчальними закладами, науковими установами і товариствами, нагляді за приватними навчальними закладами.

Разом з тим, слід зазначити, що упродовж XIX – початку XX століття структура та механізм управління вищими закладами освіти зазнавали істотних перетворень декілька разів: у 1804, 1835, 1863, 1884, 1905 та 1917 роках. Однак, протягом всього досліджуваного періоду університети входили до загальної системи державних установ, виконували завдання підготовки кадрів для державної служби і утримувались, головним чином, за рахунок державного фінансування.

Структура Міністерства народної освіти, як центрального органу управління вищими навчальними закладами, також зазнавала істотних змін. До складу міністерства входили:

- департамент народної освіти (07.01.1803 – 09.06.1917 р.);
- департамент духовних справ (24.10.1817 – 15.05.1824 р.);
- канцелярія міністра народної освіти (20.01.1825 – 10.03.1862 р.);
- головне управління духовними справами іноземних віросповідань (15.05.1824 – 10.09. 1831 р.);
- головне управління цензури (22.04.1818 – 10.03.1862 р.);
- особлива канцелярія міністра народної освіти (10.03.1862 – 18.06.1863 р.);
- рада міністра народної освіти (18.06.1863 – 09.06.1917 р.);
- учбовий комітет Міністерства народної освіти (18.06.1863 – 09.06.1917 р.);
- архів Міністерства народної освіти (18.06.1863 – 01.06.1918 р.);
- редакція «Журналу Міністерства народної освіти» (01.01.1834 – 09.06.1917 р.);
- археологічна комісія (з 24.12.1834 р.).

На основі зробленого нами детального аналізу діяльності структурних

підрозділів міністерства народної освіти [1], можна констатувати, що у XIX – на початку XX століття в Російській імперії сформувалась цілісна система центрального управління вищими навчальними закладами. Державні засади в управлінні істотним чином сприяли ефективному функціонуванню системи вищої освіти загалом.

На формування системи центрального управління вищими навчальними закладами значний вплив справляли державно-управлінські рішення, які у 1802-1917 рр. знайшли свій вияв у впровадженні маніфестів [2], постанов [3], статутів [4; 5], положень, що сприяли формуванню механізму управління та розвитку вищої освіти.

У сучасних умовах одним із базових принципів реформи вищої освіти повинен бути чіткий розподіл повноважень між трьома основними рівнями освітньої ієрархії, а саме: органами державного управління освітою, державними установами, що забезпечують якість вищої освіти і вищими навчальними закладами. Відтак, вплив центрального державного органу управління – Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України – на розвиток системи вищої освіти значно зростає, і використання вітчизняного історичного досвіду стає необхідною передумовою для розробки інноваційних технологій у системі державного управління.

Література

1. Кірдан О.Л. Становлення державної системи управління вищими навчальними закладами Російської імперії (1802-1804 рр.) / О.Л.Кірдан // Гуманітарний вісник – Додаток 1 до Вип.27, Том VI (39) : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К. : Гнозис, 2012. – С. 209-219.
2. Извлечение из Манифеста об учреждении Министерств (8 сент. 1802) // СПМНП, 1802–1825. – Т. 1. – С. 1-4.
3. Об учреждении учебных округов (24 янв. 1803) // СПМНП, 1802–1825. – Т. 1. – С. 21-22.
4. Устав учебных заведений, подведомых Университетам (5 ноября 1804) // СПМНП, 1802–1825. – Т. 1. – С. 301-313.
5. Уставы Императорских Московского, Харьковского и Казанского Университетов (5 ноября 1804) // СПМНП, 1802–1825. – Т. 1. – С. 264–300.